

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler

Kemal YAKUT*

Osmanlı reform geleneğinin temel amacı, devleti kurtarmak ve merkeziyetçi yapıyı tahkim etmektir. Sultan II. Mahmut ve Tanzimat yöneticilerinin tasavvuru ve pratiği bu amaca yöneliktir. Ardından gelen Jön Türkler de bu mirasa sahip çıktı ve geleneği sürdürdü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük pay sahibi olduğu "10 Temmuz İnkılâbı" bu sürecin radikalleşmesini ve devletin dönüştürülmesini sağladı. Cemiyet, Tanzimat'tan beri süregelen merkez ile çevre arasındaki gerilime merkezin lehine müdahalelerde bulunarak merkeziyetçi yapıyı daha da güçlendirdi. Bilindiği gibi, "Anadolu'da Devrim Günleri"nin ilk anlarda yarattığı coşku¹, yerini zaman zaman sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çatışmalara bıraktı.

Köylülerin 1908'den önce ağır vergilerden ve bazı yerel yöneticilerin baskılarından şikâyette buldukları bilinmektedir. Hatta H. Zafer Kars² ve Aykut Kansu³ gibi araştırmacılar taşranın veya köylülerin devrimci bir mücadele içine girerek, Sultan II. Abdülhamit rejimini yıkarak "10 Temmuz İnkılâbı"nın mimarları olduğunu belirtmektedirler. Bu tez hayli iddialı ve tartışmalı da olsa, taşranın veya köylülerin yeni rejimden ciddi talepleri vardı. Üzerlerindeki toprak

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Kudret Emiroğlu, *Anadolu'da Devrim Günleri. II. Meşrutiyeti'nin İlanı*, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

² H. Zafer Kars, *1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1997.

³ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, (Çev. Ayda Erbal), İstanbul, İletişim Yayınları, 1995

ağası ve mültezim baskısının sona erdirilmesini, vergilerin kaldırılmasını veya hafifletilmesini ve asayişin sağlanmasını istemişlerdi. Bu bağlamda Meşrutiyet hükümetlerinin yüz yüze kaldıkları ve acil çözüm bulmak zorunda oldukları sorun, taşrada güvenliğini sağlamak ve eşkıyalığı önlemektir. Zira Meşrutiyet'ten önce imparatorlukta eşkıyalık yaygınlaşmıştı. Bu sosyal hadise 23 Temmuz 1908'den sonra da temel bir sorun olarak ortada durdu⁴. İlk düzenleme Rumeli'ye yönelik yapıldı.

Merkezi Selânik'te olan Üçüncü Ordu Komutanlığı, Meşrutiyet'in ilan edilmesinden hemen sonra yaşanan coşkunun etkisi ve toplumsal barışın sağlanması adına, bölgesinde bulunan "anasır-ı muhtelifeden senelerden beri tarik-i şekavete sülük etmiş olanların silahlarını hükümete teslim ile me'vâlarına gitmek üzere afv-ı âli istirhamında bulduklarını" belirten iki telgrafi Saderet'e gönderdi. Sadrazam Said Paşa'nın başkanlığında 26 Temmuz 1908'de toplanan Meclis-i Vükela, eşkıyalık hareketlerine karşı olanların silahlarını hükümete teslim etmek ve bir daha bu tür faaliyetlerde bulunmamak şartıyla af edilmelerini kararlaştırdı⁵. Ertesi gün bu karar, "Rumeli-i Şahanede Tarik-i Şekavete Sülük Edenlerin Bazı Şerâitle Afvları Hakkında İrade-i Seniye" olarak kamuoyuna duyuruldu⁶. Ne var ki bu düzenlemeye ve çağrıya olumlu karşılık verenler olduğu gibi, birçok çete de duyarsız kaldı.

Yeni rejim bu af kanunundan başka, politik ve âdi suçlular için de af kanunları çıkarttı⁷. Hiç kuşkusuz bu mahkûmların içinde eşkıyalar ve eşkıyalara yataklık ve yardımcılık yapan kişiler de vardı. Eşkıyalığın yaygın olduğu Aydın Vilayeti'nde ve Ege'nin başka köylerinde birçok eşkıya grubu aftan yararlandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir Şubesi, Ege'deki diğer şubelerin de yardımıyla duyurularla bulunarak eşkıya çetelerinin, silahlarını bırakmalarını istedi. Sabri Yetkin'e göre bu eylem başarıya ulaştı. Hatta Ödemiş'te 22 Ağustos 1908'de aftan yararlanan ve silah bırakan çetelere, bir daha eşkıyalığa dönmemeleri için yemin ettirildi ve bu gruplardan vatan, millet ile cemiyet yararına çalışma sözü alındı. Ünlü Çakırcalı Mehmet Efe de, yemin edenler arasındaydı⁸. Ancak birkaç ay sonra yine bazı çeteler dağa çıktı ve eşkıyalık yerel otoriteleri tehdit etmeye

⁴ Çoğunlukla devlet söyleminde etnik ve zaman zaman da dini başkaldırıları eşkıyalık olarak nitelendirilmiştir. Örneğin, Balkanlar'daki bağımsızlık hareketleri, Arnavutluk, Yemen ve Dersim'deki hadiseler belgelerde eşkıyalık olarak belirtilmiştir. Eşkıyalığın sosyolojik kavramsallaştırılması için şu kitap ufuk açıdır. Bkz. Eric Hobsbawm, *Haydutlar*, (Çev. Fatma Taşkent), İstanbul, Logos Yayıncılık, 1990. Osmanlı örneği için ise şu kaynaklar önemlidir. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet. Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999; Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

⁵ Meclis-i Vükela mazbatasına için bkz. *Düstür*, Tertib-i Sâni, C. 1, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1329, s. 3. Resmi söylemde yer bulmuş olan "şekavete sülük etmiş olanlar" ifadesiyle geniş bir çerçeve çizilmiş, sosyal eşkıyalığın yanı sıra farklı nedenlerden ötürü oluşturulmuş çeteler de kastedilmiştir.

⁶ *Y.a.g.e.*, s. 3.

⁷ Af kanunları için bkz. *Y.a.g.e.*, s. 5-6; 7; 40-42; 43-44.

⁸ Yetkin, *a.g.e.*, s. 118-119.

başladı. Yörenin ünlü gazetesi *Abenk*, eşkıyalığın nasıl önlenebileceğine ilişkin bir makale yarışması düzenledi⁹. Yarışmaya katılanların görüşleri sosyolojik olarak iki kategoride toplanabilir. İlki devlet şiddetini önerenlerdir. Bu grup idare-i örfiye ilan edilmesini ve güçlü bir ordu ile eşkiya çetelerinin üzerine gidilmesini savundu. Diğerinde ise eşkıyalığın özünde eğitimsizlik olduğu belirtildi ve eşkıyalıkla mücadelede halka iyi davranılması ve onların desteğinin alınması istendi.

Öyle anlaşılıyor ki taşra vilayetlerinin kalkındırılması, asayiş ve güvenliğin sağlanması, kıyılardan iç bölgelere doğru ticaretin yaygınlaştırılması ve girişimcilere uygun bir ortam hazırlanması yeni rejimin öncelikli konuları arasında yer alacaktı¹⁰. Nitekim Mebuslar, Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de açıldıktan hemen sonra, vilayetlerin asayiş ve güvenlik sorunlarını, şekavetin önlenmesini gündeme getirmişlerdir. Vilayetlerinin sorunlarını kamusal alana taşıyarak, hükümetten etkin önlemler almasını talep etmişlerdir. *Abenk* gazetesi eşkıyalığın tekrar yaygınlaşma emareleri gösterdiği Aydın Vilayeti'nde Vali Rauf Paşa'nın yetersizliğini gündeme getirince, bu konu Meclis-i Mebusan'da yankı buldu. Saruhan (Manisa) Mebusu Şekip Bey, 11 Ocak 1909'da Dâhiliye Nezareti'ne soru önergesi vererek, alınan önlemleri öğrenmek istedi¹¹. Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, 14 Ocak 1909 tarihli oturumda önergeye ilişkin açıklamalarda bulundu. Dâhiliye Nazırı, Aydın Vilayeti'nde şekavetin yaygın olduğunu tespit ettikten sonra, etkin önlemler alarak sorunu sona erdirmenin uzun süre alacağını öne sürdü. Yakında Meclis-i Mebusan'a eşkıyalığın önlenmesi ve etkin mücadele edilmesi için bir tasarrufların sunulacağını dile getirdi. Ayrıca bölgeye asker gönderildiğini ve Aydın Valisi'nin takibatı şiddetlendirdiğini belirtti. Bu açıklama önerge sahibi Şekip Bey tarafından yeterli bulunmadı ve Vali'nin dürüst olmakla birlikte eşkiya takibinde yetersiz kaldığını vurguladı: "lâkin bu adam (vali) 70 ve 75 yaşında bir adamdır. Bugün eşkiya tenkiline muvaffak olacak bu adam, hin-i hacette dağlara çıkmalı, at üstünde gezmeli, eşkiya ile vuruşmalı"¹².

Şekip Bey'in eşkıyanın tasfiyesi işinin köylülere havale edilmesinin yanlışlığını belirtmesi dikkate değer bir bakış açıdır. "Hiçbir zaman 300 jandarmanın göremeyeceği işi 4-5 köylü görebilir mi" diyerek hükümetin daha farklı yöntemler bulmasını önerdi. İzmir Mebusu Nesim Mazliyah Efendi de, "tenkil-i eşkiya" işinde hükümetin politikasını eleştirdi ve jandarmaların yasa dışı tutumlarına atıfta bulundu¹³. Meclis, Dahiliye Nazırı'nın açıklamasını yeterli görmesine rağmen

⁹ *Y.a.g.e.*, s. 120-121.

¹⁰ Kemal Yakut, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Taşra Politikası", *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı*, (6-9 Nisan 2011), KKTC, 2011, s. 161-172. Kamil Paşa Hükümeti'nden (5 Ağustos 1908) itibaren kurulan hükümetler, hazırladıkları programlarda, devlet aygıtının çalıştırılmasına, emniyet ve asayişin sağlanarak yerli ve yabancı unsurlara güven verilmesine değinmişlerdir. Bkz. İhsan Güneş, "II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)" *OTAM*, Yıl: 1 Sayı: 1, (Haziran 1990) s. 171-269.

¹¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, İçtima Senesi: 1, C. 1, Ankara, TBMM Basımevi, 1982, s. 122

¹² *Y.a.g.e.*, s. 194-195.

¹³ *Y.a.g.e.*, s. 196.

men, daha sonraki günlerde Mebuslar, ülke genelindeki asayiş sorunları gündeme getirmeye devam etti. Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi, 26 Ocak 1909'da Meclis'te Dâhiliye, Harbiye ve Adliye nazırlarının da içinde yer alacağı özel bir komisyon kurulması isteğini içeren bir önerge verdi. Önerge sahibine göre, bu komisyon asayişsizliği ortadan kaldıracak etkin çözümler üretmeliydi. Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey, bu önergeye Meclis-i Mebusan'ın denetleme işlevini ortadan kaldıracacağı gerekçesiyle itiraz etti. Önerge mecliste kabul görmedi¹⁴. Ancak bir gün sonra Priştine Mebusu Hasan Bey Rum, Ulah ve Bulgar komitelerinin faaliyetleri hakkında, Siroz Mebusu Hristo Dalçev ile Selânik Mebusu Dimitri Velâhof ise, Selânik, Kosova ve Manastır Vilayetleri dâhilindeki asayişsizliklere yönelik Dâhiliye Nezareti'ne soru önergesi vermişlerdir. Konu yine eşkiya çeteleri idi¹⁵. Ardından Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi, benzer bir soru önergesi verdi. Rumeli'nin yapısını bilen Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa 30 Ocak 1909 tarihinde bu önergelere ayrıntılı cevap verdi. Meşrutiyet ilan edilmeden hemen önce 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp ve 5 Ulah çetesinin var olduğunu, bunların askeri güçlerce tasfiye edildikçe yenilerinin türediğini belirtti. Dâhiliye Nazırı'na göre çoğunlukla çetelerin oluşumunda ve faaliyetleri süreçlerinde etnik ve dini gerekçeler vardı. Rum Patrikhanesi ile Bulgar Kilise'si arasındaki gerilim bu çeteleri beslemekteydi¹⁶. Dahası Meşrutiyet ilan edildikten sonra eşkiya çetelerinin varlıklarını koruduklarını itiraf etti: "Harekât-ı ahrârânenin hâsıl edeceği intizaren ilân-ı meşrutiyet üzerine birer birer hükümet merkezlerine giderek hakikaten dehalet ettiler; fakat ellerinde bulunan eslihayı hükümete teslim etmedikleri gibi, çetelerin kadrolarını da muhafaza ettiler. (...) Gazeteler ilân-ı meşrutiyet üzerine çeteler dağıldı deniyor. Filhakika dağıldı; fakat icrayı faaliyet etmemek şartıyla dağıldılar ve mevcudiyetlerini muhafaza ettiler"¹⁷. Önerge hakkında söz alanlar, Makedonya Sorunu'nun¹⁸ dini ve politik yönlerini uzun uzadıya ele alarak, bu can yakıcı sorunun ittihad-ı anasır/Osmanlı birliği ekseninde çözülmesini belirtti.

Bazı mebuslar da toplumsal denetim mekanizmasının gözden geçirilmesini ve merkezi devletin tahkim edilmesini savundu. Yeni rejimin oturması için çetelerin tasfiyesini zorunlu gördüler. Ergiri Mebusu Mamapulo Efendi'nin sözleri bunu teyit eder niteliktedir: "şimdi bendenize çeteler faaliyete kıyam ettikleri cihetle, bir taraftan anâsır-ı muhtelif-i Osmaniyeye adalet ve musavatın tamamını tevzi ve taraf-ı diğerdan dahi teşkil olunmakta bulunan çetelerin tenkili için kuvve-i askeriye-i kâfiyenin Makedonya'ya irsal olunması lehindeyim"¹⁹.

¹⁴ *Y.a.g.e.*, s. 327-328.

¹⁵ *Y.a.g.e.*, s. 357.

¹⁶ *Y.a.g.e.*, s. 368-372.

¹⁷ *Y.a.g.e.*, C. I, s. 368.

¹⁸ Bu çalışmada Makedonya Sorunu'nun politik, dini, sosyal, kültürel vb. yönleri ele alınmadı. Konuyla ilgili şu iki kaynağa bakılabilir: Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, (Çev. İhsan Catay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996; Mehmet Hacısalıhoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, (Çev. İhsan Catay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

¹⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İctima Senesi: 1, C. I, s. 446.

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ise, Rumeli'nin eşkıya çetelerinden temizlenmesi için alışlageldiği gibi sınırlı sayıda askeri birlik göndermek yerine idare-i örfiye ilan edilerek tedbirler alınmasının daha yararlı olacağı inancındadır: “Evvelce her mahalde birer müteneffiz, birer mütegalibeden kimseler vardı. Orada bir parça bir fenalık zuhur etmeye başladığı vakitte, o müteneffize, o mütegalibeye büyük rütbelere vaat olunurdu. (...) Şimdi o zaman idâre-i maslahat zamanı geçtiğini ahaliye anlatmalıyız. Hükümet bütün arkadaşlarımla teklif ettiği bütün kuvvet, bütün şecet, bütün celâdetiyle tecelli etmeli. Ufak bir ihanet, hıyaneti tahakkuk edenlere karşı darağacına asılıp herkesin ayaklarını sallamalı²⁰.”

Mebusları devlet şiddetini kullanmaya heveskâr kılan etmenlerden biri, Rumeli'nin uluslararası müdahalelere açık bir alan olmasıydı. Buradaki eşkıya çetelerinden silahların toplanması ve etkisizleştirilmesi hayati bir önem taşımaktaydı.

Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın açıklamalarını yeterli bulan Mebusların bir kısmı verdikleri tavrilerde; asayiş bozanları, eşkıyalığa başvuranlara yardım edenleri ve bunları hükümete haber vermeyenleri cezalandırmak üzere bir kanun çıkartılmasını istediler. Ayrıca bu tavrilerde toplumsal denetim mekanizmasının gözden geçirilmesini ve merkezi devletin tahkim edilmesini gündeme getirmişlerdir²¹.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Vak'ası deneyiminden sonra “emniyet ve asayiş” sağlamak üzere toplumsal ve siyasal yönü ağır basan yasalar için harekete geçti. Bu yönde atılan ilk adım, 9 Mayıs 1909 tarihli “Serseri ve Mazinne-i Su-i Eşhas” adlı kanundu. Ardından gelen İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ile (9 Haziran 1909) toplumsal ve siyasal örgütlenmelere sınırlamalar getirildi. Cemiyetler Kanunu'yla devletin birliğini ve siyasal rejimi sarsacak örgütlerin kurulması yasaklandı. Milliyet ve kavmiyet esaslarına dayalı cemiyetlerin kurulmasına izin verilmeyeceği açıklandı. Bu yasal düzenlemeleri tahkim eden ve Makedonya bölgesindeki çete faaliyetlerini sona erdirmeyi amaçlayan en önemli düzenleme 27 Eylül 1909'da çıkartılan “Rumeli Vilâyatında Şekâvet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecâsırlarının Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat” tı²².

Bu geçici kanun, 5 bölümden 38 maddeden ibaretti. Birinci bölümde, takip kuvvetlerinin oluşturulması, yetkileri ve özlük hakları ele alınmıştı (Madde 2-9). Eşkıyanın takip ve tenkili her vilayette oluşturulacak seyyar jandarmanın görevi olacaktı. Ancak bu kuvvetler oluşturuluncaya kadar nizamiye kitaları arasından seçilecek takip taburları bu görevi üstlenecekti. Harbiye Nezareti eşkıya takip kuvvetleri için özel bir talimatname çıkaracaktı.

Eşkıya takip kuvvetlerine gönüllü katılımlar olabilecekti. Bunların hizmetleri zorunlu askerlik sürelerinden düşülecekti. Gönüllü olup da eşkıya takibi sırasında ölen ya da yaralananlar nizamiye askerlerinin haklarına sahip olacaklardı. Takip sırasında kuvvetlerin yetersiz kalması durumunda en yakın asli nizamiye

²⁰ *Y.a.g.e.*, s. 446.

²¹ Tahrir metinleri için bkz. *Y.a.g.e.*, s. 454-455.

²² *Düstür*, Tertib-i Sâni, C. 1, s. 757.

askeri güçlerinden yardım alınacaktı. Takip müfreze komutanı veya ıstıtlâ (inceleme) komisyonu üyelerinden birinin şüphe duyduğu mahallerde yürürlükteki yasalara uygun arama-tarama yapılabilecekti. Bundan subaylar ve memurlar sorumlu olacaktı. Takip müfrezeleri yanlarına müfreze komutanının sorumluluğu altında askeri üniforma giydirilmiş sivil halktan da yardımcı istihdam edebileceklerdi. Bu takip müfrezeleri buldukları mahallin mülki amirinin emir ve talimatları doğrultusunda hareket edeceklerdi²³.

Geçici kanunun ikinci bölümü ıstıtlâ' komisyonları başlığını taşımaktadır (Madde 10-12). Bu kısımda ıstıtlâ' komisyonunun oluşumu ve görevleri açıklanmıştı. Gerek duyulan vilayetlerde valiye bağlı olarak deneyimli mülki ve askeri kişiler arasından seçilen üç üyeden oluşacaktı. Jandarma komutanı ve polis müdürü doğal üye sayılacaktı. ıstıtlâ' komisyonu eşkiya ve eşkiya olayları hakkında bilgi toplama, vilayet sınırları içinde ve dışında dolaşarak takip müfrezelerini teftiş etme, olayların gerçeğini araştırma ve gerekli tedbirleri alma, eşkiyaların kullandıkları güzergah üzerinde olan köyleri koruma, takip müfrezelerine katılacak gönüllüleri araştırma ve istihbarat toplama, vilayet, liva, kaza yöneticileri ile takip müfreze komutanlarından gelen isteklerin yerine getirilmesi için çalışma yapma gibi görevleri olacaktı²⁴.

Kanunun üçüncü bölümü eşkiyaların saldırısı altında olan köylerin ve köy yollarının korunmasına ilişkin (madde 13-16). Köylerin ve köy yollarının korunması jandarmanın görevi olduğu belirtilmekle birlikte, istenildiği takdirde takip müfrezelerinin yardımcı olması belirtilmiştir. Ayrıca ücreti ahali tarafından ödenmek koşuluyla bekçiler de istihdam edilebilecekti. Bu bölümün ilgi çeken noktalarından biri köy halkının ellerinde bulunan ruhsatsız silahları teslim etmesiydi²⁵.

Dördüncü bölümde köy muhtarı, bekçisi, ihtiyar meclisi üyeleri ve halkın görevleri sıralanmıştır (madde 17). Buna göre köy idari görevlilerinden ve halktan etkin bir işbirliği istenmektedir. Köy civarında olduğundan haberdar olunan eşkiyanın kaçmasını önlemek, bunu yapamamaları halinde en yakın karakola ve takip müfrezesine haber vermek, eşkiya çetelerine katılanları veya çeşitli yardımlarda bulunanlar ile yataklık edenleri yakalayarak karakola teslim etmek, güçlerinin yetmemesi halinde ihbar etmek, ahaliden kaybolanları veya eşkiya çetelerine katılanları yerel hükümete bildirmek gibi sorumlulukları olacaktı²⁶.

Kanunun son bölümü "mücâzât"a ayrılmıştır (madde 18-37). Ayrıntılı bir şekilde çerçevesi çizilmiş olan cezaların caydırıcı olmasına dikkat edilmişti.

Köy muhtarı, bekçisi ve ihtiyar meclisi üyeleri ile halktan kişilerin kanunda belirlenmiş görevlerini kasten veya kötü niyetin neticesi olarak yerine getirmemeleri halinde, bu kişiler eşkiyaya yataklık suçundan yargılanacaklardı. Yine köy muhtarı, bekçisi ve ihtiyar meclisi üyeleri görevlerini yerine getirmede gönülsüz

²³ Y.a.g.e., s. 758-759.

²⁴ Y.a.g.e., s. 759-760.

²⁵ Y.a.g.e., s. 760-761.

²⁶ Y.a.g.e., s. 760-761.

davranırlarsa çeşitli düzeylerde ceza alabileceklerdi. Bu isteksizliği gösteren köy halkından kişiler ise önce on liradan yüz Osmanlı altınına kadar para cezasına, tekrarı halinde ise beş yılı aşmamak koşuluyla sürgün edilecekti. Hükümet yasak kapsamına giren silah ve cephanenin ilan edilen süre içerisinde teslim edilmemesi halinde müsadere edecekti. Sahiplerini de bir aydan altı aya kadar hapis ile cezalandırabilecekti. Eşkîya çetesi kuranlar ve yönetenler, eşkîya takibi sırasında çeteye dahil olup, yaralama ve öldürme olaylarına karışanlar idam cezasına çarptırılacaktı. Bu kanunda değişik şekillerde çetelere yataklık eden, bilgi veren, silah ve cephane sağlayan kişilere çeşitli hapis cezaları verilebilecekti.

Hükümet eşkîya çetelerine katılan kişilerin ailelerini uygun göreceği yerlere sürgün ederek iskânlarını gerçekleştirebilecekti. Ayrıca hükümet, bu kanunla toplumsal kontrol mekanizmasını sağlamak üzere halkın ve eşkîya çetelerinin silahlılandırılmasına ilişkin hükümler de koydu. Merkezi hükümet, taşrada devlet dışı toplumsal denetim unsurlarını ve ahali ile devlet arasındaki araçları ortadan kaldırmayı amaçladı.

Kanun, eşkıyalık, eşkıyalara yardım ve yataklık edenleri divan-ı harplerde yargılama esasını getirdi. Bu mahkemede verilen kararlar, idam hariç valinin emriyle infaz edilecekti. İdamların infazı ise irâde-i seniye ile yerine getirilecekti. Divan-ı harpler, beş üyeden oluşacaktı. Başkan ve iki üyesi ordu komutanı, diğer iki üye de yerel adliye kurumundan vali tarafından seçilecekti. Bu mahkemede zanlılara savunma hakkı verilmekle beraber, verilen kararlar temyiz edilemeyecekti²⁷.

Meclis-i Mebusan'ın açık olmadığı bir sırada çıkarılan geçici kanun farklı tepkilere yol açtı. Bir yandan Ege'de eşkıyalığın artması ve efsanevi eşkîya Çakırcalı Mehmet Efe'nin 11 Eylül 1909'da tekrar dağa çıkması üzerine, bu kanunun Aydın Vilayeti'nde de uygulanması taleplerini gündeme getirdi²⁸. Öte yandan ise Makedonya'da politik aktörlerin tepkisini çekti²⁹. Hükümet, 27 Eylül 1909'da çıkardığı geçici kanunun, içeriğinde çok az bir değişiklik yaparak, 4 Ekim'de "Şekâvetin Men'i ve Mütecasirlerinin Ta'kip ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Mu-vakkat" adıyla Aydın Vilâyeti'ne de uygulama kararı aldı³⁰.

Bu kanun içerik olarak sertti ve "devlet şiddeti"ne olanak tanıyordu. Yeni rejimin "hürriyet, musavat, adalet ve uhuvvet" ilkelerine uymadığı açıktı.

Sadrızam Hüseyin Hilmi Paşa, bu geçici kanunu Meclis ikinci dönem yasama faaliyetine başlayınca görüşülmek üzere Meclis gündemine getirdi³¹. Ancak Hüseyin Hilmi Paşa görevinden istifa edince görüşülmesi bir süre ertelendi ve

²⁷ *Y.a.g.e.*, s. 762-765.

²⁸ Yetkin, *a.g.e.*, s. 128-133.

²⁹ Bulgar Dışişleri Bakanı, bu kanunun "haydut çetelerine" yönelik olmayıp, halkın politik açıdan pasifize edilmek için çıkartıldığını öne sürdü. Bkz. Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s. 312.

³⁰ *Düstür*, Tertib-i Sâni, C. 1, s. 767-773. Sadrızam Hüseyin Hilmi Paşa, Meclis-i Mebusan açıldıktan sonra 5 Ocak 1910'da görüşülmek üzere Meclis gündemine getirdi. Bkz. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, İçtima Senesi: 2, C. 1, s. 475-476.

³¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 2, C. 1, s. 320.

bu arada kanun üzerinde yeni Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa tarafından bazı değişiklikler yapıldı. Adı da Çeteler Lâyiha-ı Kanuniyesi'ne dönüştürüldü. Bazı milletvekilleri bu yasanın Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğunu iddia etti. Selânik Mebusu Hristof Dalçev ve bir grup arkadaşı 15 Şubat 1910'da Sadaret Makamı'na bir soru önergesi vererek bu durumu Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'dan sordular³². Hristof Dalçev divan-ı harplerin kurulmasını ve kararlarının temyiz edilmemesini Kanun-ı Esasi'ye aykırı bulduğunu açıkladı. Bu yetkilerin İdare-i Örfiye Kanunnamesi'nde de olmadığını iddia etti³³. Kanun-ı Esasi'nin ülkede bir ihtilal zuhurunda idare-i örfiyenin ilan edilmesine izin verdiğini, oysa bu kanunla “âdi şekâvet” durumlarında da idare-i örfiyenin uygulanacağını açıkladı. Dalçev'e göre bu da açıkça Kanun-ı Esasi'ye aykırıydı³⁴. Karesi Mebusu İbrahim Vasfi Efendi ise, 26 Haziran 1910'da yaptığı konuşmada kanunda yer alan divan-ı harplerin varlığına dikkati çekerek, bu düzenlemenin Kanun-ı Esasi'ye aykırılığını şöyle belirtti: “(..) şimdi bizde mehakim-i cezaiye var, ahval-ı fevkalededen naşi idare-i örfiye ilan edilen mahallerde divan-ı harpler var. Bunlar kafi gelmiyor da, bir çok hukuk-ı esasiyyeyi, milliyeyi tahdit için bir de muhtelit komisyon yapmak ve Kanun-ı Esasi'nin men'ine rağmen böyle bir komisyon kabul etmek, emin olun ki, memlekette menfaatten fazla mazarratı tevli edecektir. (...) Divan-ı harpler, gerek adliye gerek askeriye ceza kanunu mucibince hüküm verirler. (...) Bunun haricinde Kanun-ı Esasiye muhalif olarak bir fevkalâde komisyon teşkil etmenin hikmeti nedir”³⁵. Görüşmelerde, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve bazı İttihatçı Mebuslar, bu kanunun uygulanmasıyla Rumeli'ye huzur geldiğini belirterek, uygulamanın yerinde olduğunu savundular.

Menteşe Mebusu Halil Bey, “bir defa şu kanun memleketimizin sükûn ve asayişini hakikaten temin etmiştir ve faydası vardır” diyerek eleştirilere cevap verdi. Amacın ise ülkeyi ihtilale sürükleyecek gelişmelere karşı önlemlerin alınması olduğunu belirtti³⁶. Oysa bölgenin bazı gayr-i müslim mebusları başta olmak üzere divan-ı harplerin şiddetli cezalar verdiğinden söz ederek toplumsal rahatsızlığın olduğunu öne sürdüler. Hükümet, değiştirilmiş çeteler Kanunu Layihası ile Aydın Vilayeti'ne yönelik daha önce çıkarılmış bulunan “Şekâvetin Men'i Mütecasirlerin Ta'kip ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat” düzenlemesi görüşmelerinin Meclis'te tamamlanmasını beklemeden 14 Ağustos 1910'da her iki kanunu İdare-i Örfiye Kararnamesi'ne zeyl (ek) biçiminde tekrar Kanun-ı Muvakkat olarak uygulanması kararını aldı. Buna ilişkin irade 28 Eylül 1910'da yayınlandı³⁷. Hükümetin Divan-ı Harb-i Örfiler aracılığıyla eşkıyalığı önleme politikası uzun süre eleştirildi. Nitekim Serfice Mebusu Yorgi Boşo (Georgios Busios) Efendi ve bir grup arkadaşı 31 Mayıs 1911'de Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na bir önerge vererek Rumeli'de eşkıyalık edenlerin yargılanması için kurulan

³² *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 2, C. 2, s. 330.

³³ *Y.a.g.e.*, s. 335-339.

³⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 2, C. 6, s. 580.

³⁵ *Y.a.g.e.*, s. 577-578.

³⁶ *Y.a.g.e.*, s. 580.

³⁷ *Düstür*, Tertib-i Sâni, C. 2, Dersaadet, Matbaa-yı Osmaniye, 1330, s. 746-747.

Divan-ı Harb-i Örflerin verdikleri kararları tartışmaya açtılar. Önerge sahipleri Divan-ı Harpler'e şu eleştiriyi yönelttiler: "Takib-i eşkiya hakkında mevki-i icraya vaz' olunan ilk layiha-ı kanuniye mucibince, Rumeli'de teşekkül eden muhtelif divan-ı harb-i örfler muhakematının hafiyen icra olunması, ikâme olunan şuhudun muvacehe-i tarafeynde istima olunmayarak, maznunun aleyhlerin, hakk-ı müdafaadan mahrum edilmeleri ve yanlış şayan-ı itimat olmayan bir takım kimselerin şikayat-ı adiyе ve ihbarat-ı garazkâranelerine binaen ve sırf şüphe ve tevehhüme istinaden ita-yı hükm olunması suretiyle, nice namuslu ailelerin ve bigünah evlad-ı memleketin mağduriyet ve perişaniyyetine sebebiyet vermişlerdir"³⁸. Ayrıca önergede, adaletsizliğin giderilmesi için mağdurların Padişah tarafından affı da istendi. Fakat önerge İttihatçı Mebusların oylarıyla işleme konulmadı.

Aydın Vilayeti'ne yönelik çıkarılan "Şekâvetin Men'i ve Mütecasirlerinin Ta'kip ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat" hemen uygulamaya konulmuş ve 18 Ekim 1909'da Aydın'da Divan-ı Harp kurulmuştu. Bu mahkeme 18 Ekim'de halka yönelik bir beyanname yayınlıyarak, kanunun çıkış gerekçesini, eşkıyalığın önlenmesi için halkın sorumluluk ve görevlerinin neler olduğunu ve kanunda belirtilen hususları yerine getirmeyenlerin hangi cezalar çarptırılacağını açıkladı³⁹. Kanunun uygulanması sırasında, eşkıyalık veya yataklık yapan birçok kişi cezalandırılmış, ailelerinin mallarına el konulmuş ve çoğu da sürgüne gönderilmişti⁴⁰. Eşkiya takip kuvvetleri Çakırcalı Mehmet Efe⁴¹ ve diğer eşkiya gruplarını tasfiye etmeye çalışırken, sert önlemler içeren kanunun da sınırlarını aştıklarına ilişkin şikâyetler oldu. Aydın Mebusu İsmail Sıtkı Bey, bölgede yükselen şikâyetleri 30 Ekim 1911'de Dahiliye Nezareti'ne yönelttiği soru önergesiyle Meclis'e taşıdı. Aydın Mebusu'na göre; takib-i eşkiya vazifesi gören kuvvetler, köylüye her türlü mezalimi yapmakta, fakat hükümet bunları hakkıyla soruşturup cezalandırmamaktadır. Oysa hükümet, her türlü tehlikeyi göze alarak köylelerinde kalıp işleriyle meşgul olanların güvenliğini sağlamalıdır⁴².

Bu önerge 20 Kasım 1911'de Meclis'te görüşüldü. Önerge sahibi İsmail Sıtkı Bey, "başibozuk müfrezelerin" Aydın'da halka yaptıkları zulmün, eşkiya çetelerinin saldırılarıyla hemen hemen aynı düzeyde olduğunu iddia etti. Çeşitli dillerde çıkan yerel gazetelerin bu hukuksuzluğu yoğun bir şekilde açıklamalarına rağmen yerel yöneticilerin duyarsız kaldıklarını belirtti. Kendisine gönderilen bir telgrafı okudu: "Eşkiyayı derdeste çıkanlar, böyle şakilere rahmet okutacak muamelelere cüret edecek olurlarsa, halimiz ne olacaktır. Lisan bilmezler, kanun tanımazlar, çoluk çocuğumuzla perişan olduk; köylerimizi mahvediyorlar"⁴³.

³⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 3, C. 7, s. 372-373.

³⁹ Beyannamenin tam metni için bkz. Yetkin, *a.g.e.*, s. 196-198.

⁴⁰ *Y. a.g.e.*, s. 136-141.

⁴¹ Ünlü eşkiya Çakırcalı Mehmet Efe, 17 Kasım 1911'de öldürülerek çetesinin önemli bir kısmı yok edildi.

⁴² *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 4, C. 1, s. 173.

⁴³ *Y.a.g.e.*, s. 517. Arnavut ve Çerkez kökenli gönüllü eşkiya takip kuvvetlerinin kanun dışılık-ları için bkz. Yetkin, *a.g.e.*, s. 161-171.

Dahiliye Nazırı Celal Bey, soru önergesine verdiği cevapta, Aydın Vilayeti'nde jandarma miktarının az olması nedeniyle bazı gönüllülerin kullanıldığını belirtti ve bu gönüllülerin zaman zaman halka kötü muamele yaptığını kabul etti. Bunlardan biri emekli Binbaşı Ahmet (Aznavur) Bey'in Çerkezlerden oluşturduğu müfreze idi. Dahiliye Nazırı, hükümetin bunları dikkate aldığını, ancak bu "başı bozuk müfrezelerin" kullanılması halinde şikayetler devam edeceğini açıkladı. Fakat jandarma güçlerini artırarak bunların önüne geçeceklerini vurguladı⁴⁴. Bu arada Vali Nazım Paşa, Kasım 1911'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir raporda, Çerkez müfrezelerinin başarı elde edemedikleri için görevlerine son verilmesini istedi⁴⁵.

II. Meşrutiyet döneminde eşkiya çetelerinin tasfiyesine yönelik politikalar başarıya ulaşamadı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteklediği hükümetlerin "devlet şiddeti"ne başvurması, aracı grupları (Çerkez Ahmet (Aznavur) gibi) görevlendirmesi, devletin merkezileşmesini tahkim etmesi, etnik ve dini gruplar arasındaki işbirliğinin bozularak çatışmaya yol açması gibi faktörler eşkiyalığı besledi. Devlet ile köylü arasındaki gerilimin askerlik, vergi vb. mali hususlardan dolayı artması, savaşların yol açtığı kaotik ortam ve devletin taşradaki toprak ağası ile eşraf gibi toplumsal gruplara yaslanması eşkiyalığı arttıran başka faktörlerdi.

Devletin eşkiyalıkla ilgili suçları yargılamak için Divan-ı Harpleri kullanması ve eşkiyalıkla başa çıkabilmek için "kolektif sorumluluğa"⁴⁶ başvurması hukuka aykırı bulunmuştu. 1909'da çıkarılan geçici kanunlarla, bir bölgede bulunan eşkiyadan o bölge insanının tümünü sorumlu tutmak, eşkiyalıkla mücadelenin merkezine oturtulmuştu. Bu da halkın devlete karşı güvenini sarstığı gibi, yeni eşkiya çetelerinin türemesine de katkıda bulunmuştu.

Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı süreci, asker kaçaklarının da dahil olduğu eşkiya çetelerini artırdı. Artık, Makedonya'daki etnik ve dini gerekçelerin beslediği çete grupları ile Çakırcalı Mehmet Efe örneğinde görüldüğü gibi sosyal eşkiyalık yerine "adi hırsızlığın" etkin olduğu eşkiyalık türedi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin tasfiye işlemine başlanması ve ülkenin işgaline girilmesi büyük bir kaos yaratmıştı. Devletin otoritesi parçalandığından "devlet yetmezliği" her yanda kendini hissettirmişti. Yer yer bölgesel kurtuluşu öngören yerel kongre iktidarları inşa yoluna gidilmişti⁴⁷. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini yaptığı ulusal tez ise, bütün ülkenin kurtuluşunu ve yeni bir devletin kurulmasını hedeflemişti. Bu süreç boyunca Anadolu'da ikili bir iktidar oluştu. İstanbul ve Ankara Hükümetleri Anadolu'ya egemen olma ve otoritelerini kurma mücadelesine giriştiler. TBMM Hükümeti, işgal

⁴⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 4, C. 1, s. 517-518.

⁴⁵ Yetkin, *a.g.e.*, s. 169.

⁴⁶ Bu deyim için bkz. Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 86-88.

⁴⁷ Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul, YKY, 2009.

ordularına karşı savaşı sürdürme ve devletleşme sürecini eşzamanlı yürüttü⁴⁸. Yeni hükümet, TBMM'nin meşruiyetine karşı isyanı ve her türlü kışkırtıcılığı vatana ihanet olarak saydı ve bu doğrultuda 29 Nisan 1920'de Hiyanat-i Vatanîye Kanunu'nu çıkardı⁴⁹. TBMM, bu düzenlemeden umulan yararı sağlayamaması ve asker kaçaklarının önüne geçememesi üzerine yeni tedbirlere başvurdu ve 11 Eylül 1920'de Firariler Hakkında Kanunu çıkardı. Bu kanunla başkan ve iki üyesi TBMM üyeleri arasında seçilen İstiklâl Mahkemeleri kuruldu. İstiklâl Mahkemeleri; ulusal mücadeleye ihanet, bozgunculuk, casusluk, yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma gibi suçların yanında eşkıyalıkla ilgili davalara da baktı⁵⁰.

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında bazı çeteler Anadolu direnişine destek verirken önemli bir kısmı da otorite yokluğundan yararlanarak gasp, soygun, cinayet ve adam kaçırma gibi eylemlere girişmekten kaçınmamışlardır⁵¹. Hatta bazı eşkıya çetelerinin milletvekillerine yönelik saldırılar da buldukları da görüldü. İzmit Mebusu Sırrı Bey Tokat civarında, Ergani Mebusu Gani, Yozgat Mebusu Rıza ve Şevket beyler de değişik yerlerde eşkıya çetelerinin saldırılarına hedef olmuşlar ve kısa bir süre esir edilmişlerdi. Bu konuya ilişkin Meclis başkanlığına verilen taktir, 15 Kasım 1920'de gizli celsede Dahiliye Vekili Dr. Adnan Bey tarafından cevaplandı. Dâhiliye Vekili Dr. Adnan Bey, Anadolu'da eşkıyalığın ağırlıklı olarak Yozgat, Çorum, Tokat ve Zile çevresinde yoğunlaştığını belirtti. 6 Eylül 1920'den beri sözü edilen yerlerden ve Amasya'dan Kara Mustafa, Vanlı Durak, Çerkez Hasan, Hacı Küçükkağa, Deli Küçükkağa adlarındaki eşkıya çetelerinin yaptıkları soygunların haber alındığını açıkladı. Bu eşkıya çetelerinin güçlerinin 20-500 kişi arasında değiştiğini ve zaman zaman Kuva-yı Milliye güçleri ile çatışmaya girdiklerini vurguladı.

Dr. Adnan Bey, eşkıyalığın en önemli nedeninin isyanlardan ve firari askerlerden kaynaklandığını iddia etti. İstanbul Hükümeti'nden, Rumlardan ve Ermenilerden parasal destek alan bazı unsurların “şekâvete” kalkıştıklarını öne sürdü. Dahiliye Vekili'nin dikkat çektiği konulardan biri de Amasya, Tokat ve Çorum'da bulunan eşkıya çetelerine Gürcü, Çerkez ve Rum kökenli bazı kişilerin de dahil olmasıydı. Hükümetin eşkıyalığın önlenmesi ve etkisizleştirilmesi için merkezi Yozgat'ta olacak olan mürettep bir alay kuracağını ifade etti. Fakat başta Afyonkarahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey olmak üzere bir çok kişi Dahiliye Vekili'nin açıklamalarından tatmin olmamışlardır⁵².

⁴⁸ Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erklere ve İdare*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

⁴⁹ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*, C. 1-2, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1988, s. 28-29.

⁵⁰ *Y.a.g.e.*, s. 38-91.

⁵¹ Şu örnekler bakılabilir. Mehmet Temel, “Kuvâyı Milliye Döneminde Milas Bodrum'da Eşkıyalık ve Çetecilik”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 27 (Bahar 2010), s. 403-421; Dişlen İnce Erdoğan, “İşgal Yıllarında Burdur ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1919)”, <http://sempozyum.mehmetakif.edu.tr/1burdursempozyumu/cilt6/64pdf>. Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2012.

⁵² TBMM *Gizli Celse Zabıtları*, C. 1, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, s. 232-234.

Batı Anadolu'da Çerkez ve Abazaların dahil oldukları eşkıyalık olayları 20 Ocak 1922'de Meclis gündemine getirildi. Gizli celsede Türk-Çerkez etnitesi üzerinden tartışıldı. Lazistan Mebusu Abidin Bey, Bolu isyanında Türkler canları uğruna mücadele ederken, Çerkezler ve Abazaların duyarsız kaldıklarını iddia etti. Bu unsurların bir bölgede toplu olarak bulunmalarına izin verilmeyip, ülke geneline serpiştirilmesini önerdi. Çoğunun eşkıyalığa bulaştığını ima etti: “Bunların keşanelerini, bunların yurtlarını tetkik edecek olursak bunlar birer ihсан-ı şahane-i müstebidedir ve bunlar eşkıya yurdu da olmuştur. İşte Bolu havalisi; tekmil geçitlerin başında Abaza ve Çerkezlerdir ve bu geçitleri tutmuşlar”⁵³. Bolu Mebusu Şükrü Bey ise, seçim bölgesinde Abaza ve Çerkezlerin “esasen hiçbir sanatla meluf olmayan ve şekaveti kendileri için medar-ı teayyüş addeden bir güruh” olduğunu iddia ederek asayışı ihlâl ettiklerini belirtti. Hatta Bolu Mebusu Şükrü Bey, Dahiliye Vekâleti'ne yetki verilerek, Adapazarı ve Bolu dolaylarında Morken ve Danıyeri boğazlarında yoğun bir şekilde iskân edilmiş 16-17 bin kişilik Abaza ve Çerkez topluluğunun başka yerlere nakillerini istedi⁵⁴.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra başlayan yeni dönemde ve direniş yıllarında eşkıyalığın artmasında, Birinci Dünya Savaşı'nın başında 4 Mart 1915'te çıkarılan “Dârülharb'e Gidecek Eşhas Hakkındaki Ta'kibat ve Mücâzâtın Te'ciline Dair Kanun-ı Muvakkat”ın savaş bitiminde gereğinin yerine getirilmemiş olmasıydı. Zira bu kanuna göre ırza tecavüz ve “fî'l-i şeni'den” mahkum olanlar hariç, çeşitli suçlardan ceza almış ve askerliğe elverişli olanlardan isteyenler cepheye gitmeleri ve faydalı olmaları halinde af edileceklerdi⁵⁵. Ancak savaş bitiminde sağ kalan mahkumlar için kanunun maddelerini işletecek bir otoritenin olmaması bu mahkumlar üzerinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştı. Bir kısmı infaz için tekrar cezaevine dönmek zorunda kalmış, bazıları da dağa çıkarak eşkıyalığa girişmişti.

TBMM, Temmuz 1921'de, Sadrazam Sait Halim Paşa Hükümeti döneminde çıkarılan bu kanunun gereğini yerine getirmek için bir çalışma başlattı. Böylece bu yüzden eşkıyalığa başvuranları etkisizleştirmeyi ve mağdur olanların mağduriyetlerini gidermeyi planladı. Hazırlanan kanun tasarısında, seferberlikte cepheye gönderilmiş ve mütarekeye kadar silah altında bulunan mahkumlar af edildi⁵⁶.

TBMM Hükümeti, Çorum, Çankırı ve Boğazlıyan civarında yoğun eylemlerde bulunan Pontusçu Rumların durdurulması için adi eşkıyaya silah bıraktıracak bir af kanunu üzerinde de çalıştı. “Katil İlyas ve Rûfekasının Affı Hakkında Layiha” şeklinde hazırlanan af girişimi, hükümet kuvvetlerine teslim olacak bütün eşkıyaya dönüştürüldü. TBMM'nin 21 Ocak 1922'de yaptığı düzenleme, “Tecil-i Takibat Hakkında Kanun” adını taşımaktadır⁵⁷.

⁵³ TBMM *Gizli Celse Zabıtları*, C. 3, s. 1213.

⁵⁴ *Y.a.g.e.*, s. 1216; Akın, *a.g.e.*, s. 303.

⁵⁵ *Düstür*, Tertib-i Sani, C. 7, Dersaadet, Matbaa-ı Amire, 1336, s. 406-407.

⁵⁶ “Darülhapse Hüsn-ü Hizmet ve Yararlılık İbraz Eden Mahkuminin Affına Dair Kanun”. Bkz. Akın, *a.g.e.*, s. 304

⁵⁷ *Y.a.g.e.*, s. 304.

TBMM’nde mebusların güvenliğini sağlanması ve eşkıyalığın sona erdirilmesi konusunda ısrarcı olmalarının arkasında yeni devletin meşrutiyetinin güçlendirilmesinin payı olduğu açıktır.

Yeni rejim, savaş sona erdikten sonra yeni kurumlar inşa etme veya var olanları tahkim etmenin yanında kamu düzeninin sağlanmasını öncelikleri arasına, İcra Vekilleri Heyeti, Dahiliye Vekaleti’nin önerisiyle 5 Ağustos 1923 tarihli oturumunda Ödemiş, Denizli, Burdur, Dinar, Çivril, Sandıklı, Eğridir, ve Uluborlu’da “şekâvet hâdisatına münhasır olmak ve jandarma ve ordu kuvvetlerinin temerküz ve teksifi suretiyle ve müddetle mukayyed olmak üzere idare-i örfiye” ilan etme kararı aldı⁵⁸.

Bu uygulamaya 29 Ağustos’ta başlanacaktı ve bir aylık bir süreyi kapsayacaktı. Hükümet aldığı bu kararı 1 Eylül 1923’te Meclis gündemine getirdi. Ancak bu karar, genel kurula getirilmeden önce Dahiliye Encümeni tarafından ele alındı ve bu kurulca idare-i örfiye gerek olmadığına hükmedildi. Dahiliye Encümeni üyeleri hazırladıkları tezkerede, “şekâvet yüzünden yüz binlerce halkı velev muvakkaten örfi idare etmektense kanuni ve fevkalâde bir surette şekavet izale edilmek üzere (Meclis’e sunulan) İzale-i Şekâvet Kanunu’nun müstacelen müzakeresini” önerdi⁵⁹. Dahiliye Encümeni üyesi Karesi Mebusu Ali Şuurî Bey, 2 Ekim 1923 tarihli görüşmelerde hükümetin şekavet için idare-i örfiye ilan etmesini “balta ile tırnak kesmeye kalkışmakla” nitelendirdi. İdâre-i örfiyenin ihtilal çıkması ya da olasılığı karşısında ilan edilebileceğini, oysa bu tarz toplumsal olaylar için kullanılmasının kanuna aykırı olduğunu belirtti. Hatta “ordu topraklarının ağızları memlekete değil, memleketin haricine baksın ve asker elindeki süngüsünü yalnız harici düşmanların göğsüne kaksın” diyerek ordunun asli görevini yapmasını istedi. İdare-i örfiyeye başvurulmadan eşkıyanın tenkil edilebileceğini ve bu uygulamanın kaldırılmasının gerekli olduğunu öne sürdü. İcra Vekilleri Heyeti Başkanı ve aynı zamanda Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey Aydın Vilayeti halkının eşkıyalıktan çok zulüm görmeleri neticesinde “mütaaddit defalar tedabir-i şedideye, tedabir-i fevkalâdeyle bu şekavetin izâlesini rica etmeleri” üzerine bu önlemi aldıklarını açıkladı. Ali Fethi Bey, bölgede zeybeklik ve efelik geleneğinin cari olduğuna ve şekavetin âdeta “mezmûm bir sanat” addolunmasına dikkati çekerek, bu anlayışla Aydın’ın iktisaden gelişemeyeceğini vurguladı. Zira üreticiler şekavet nedeniyle mahsullerini tarlada ve bahçede bırakarak göç etme niyetinde olduğunu iddia etti. Dolayısıyla Ali Fethi Bey’e göre ya idare-i örfiye uygulaması ya da mahsullerin tarlada ve bahçede çürümesi seçeneği benimsenecekti⁶⁰.

Milletvekillerinin önemli bir kısım demokratik bir tutum takınarak idare-i örfiyenin sürdürülmesine karşı çıktı. İdare-i örfiyenin ilan edilme şartlarını büyük bir hassasiyetle tartışmışlardı.

⁵⁸ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: 2, İctima Senesi: 1, C. 2, s. 438.

⁵⁹ *Y.a.g.e.*, s. 438.

⁶⁰ Tartışmalar için bkz. *Y. a.g.e.*, s. 438-453.

İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Ali Fethi Bey, idare-i örfiye süresince birçok çetenin tenkil edildiğini belirterek, uygulamanın başarılı olduğunu açıkladı⁶¹.

Meclis üyeleri, idare-i örfiyenin uzatılmasına izin vermedi. Fakat daha önce Meclis başkanlığına sunulmuş olan eşkıyalığın önlenmesine ilişkin kanun layihalarının görüşülmesini öne alma kararı aldı. Nitekim Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey tarafından 28 Eylül 1921’de Meclis Başkanlığı’na verilmiş olan “İmha-yı Şekavet Hakkında Kanun Layihası” aynı gün gündeme alındı ve tartışılmaya başlandı.

Süleyman Sırrı Bey’in kanun tasarısında, hükümetin etkin önlemler alamaması yüzünden eşkıyalığın yaygınlaştığı tespiti yapılarak, “eşkıyanın izâle-i vücud ve imhaları için halka biraz salâhiyet bahşetme(nin) lâzım ve zarurî” olduğu belirtilmişti. Meclis görüşmelerinden ve İcra Vekilleri Heyeti’nin Meclis Başkanlığı’na sunduğu “esbab-ı mucibe layihısından” anlaşıldığına göre, hükümet de 19 Ağustos 1923 tarihli toplantısında bu yönde bir kanun çıkartılması kararı almıştır. Hükümetin “esbab-ı mucibe lâyihasında” şekavet meselesinin ülkenin çok eski, müzmin ve asırlaşmış bir meselesi olduğu değerlendirmesi yapılmış, uzun savaşların ve toplumsal sefaletlerin etkisiyle arttığı vurgulanmıştı. Mevcut ceza kanununun eşkıyaya yataklık ve yardım edenlerin hızlı bir şekilde yargılanmasına, bu yönde kanıtlar toplanmasına olanak tanımadığına işaret edilmiştir. Dolayısıyla eşkıyalığın bertaraf edilmesi için halkın yardımı için yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilmişti⁶².

İki kanun tasarısı da Meclis’te ele alındı. Dâhiliye ve Adliye Encümenleri, hükümetin kanun tasarısını görüşerek üzerinde bazı değişiklikler yaptılar ve bu tasarının ülke için hayati bir öneme sahip olduğunu açıkladılar⁶³. Dâhiliye Encümeni hükümetin teklif ettiği kanunun adını “İzâle-i Şekâvet Kanunu” olarak değiştirdi. Hükümetin kanun tasarısında sürekli bir şekilde şekavete başvuran ve eşkâlleri ile kimlikleri Dâhiliye Vekâletince ilan edilen kişiler, “izâle ve nefsi müdafaa” sonucu öldürülmesi halinde, öldürme fiilini işleyen kişiler hakkında kanuni takibat yapılmaması vardı. Ayrıca eşkıya çetelerine yardım ve yataklık eden, koruyup himayede bulunan kişilerin ailelerinin ve aşiretlerinin başka bölgelere nakilleri ve iskânlarının Dâhiliye Vekâleti’nce gerçekleştirilmesi söz konusu olacaktı. Bundan başka, eşkıya çetelerine katılmış olup, sonradan pişmanlık duyarak hükümete teslim olanlar, çetelerin yerlerini ihbar eden ve tenkillerine yardımcı olmak üzere müfrezelere katılan ve çatışan kişilerin haklarındaki kanuni takibatın tecil edileceği hükme bağlanacaktı⁶⁴.

⁶¹ *Y.a.g.e.*, s. 443.

⁶² *Y.a.g.e.*, s. 459.

⁶³ Kanun layihası metinleri ve Dahiliye ile Adliye Encümenlerinin mazbataları için bkz. *Y.a.g.e.*, s. 459-465.

⁶⁴ *Y.a.g.e.*, s. 463. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey’in “İmha-yı Şekavet Hakkında Kanun tasarısında”; ülkenin asayişini ihlal eden ve halka zulm eden “şekavet-i müstemire” erbabının Meclisçe ve hükümetçe isimleri ilan olunanların “imhası ve izale-i vücudları cürüm addolunmaz” denilmişti. Bkz. *Y.a.g.e.*, s. 463.

Kanun tasarısı Meclis'te sert tartışmalara yol açtı. Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey, hükümetin görevini doğrudan doğruya halka yüklediğini öne sürdü: “Bu kanunun hiçbir maddesi yoktur ki, izâle-i şekâvet için hükümetin şu suretle hareket edeceğini veya bu tedbiri alacağını göstereyim. Burada yalnız bir şey vardır: hükümet, bu kanun ile halka ve eşkıyaya vazifeler tahmil etmiştir. Kanun mucibince; halk yataklık yapmayacak, halk eşkıyayı öldürecek, halk hükümete ihbar-ı keyfiyet edecektir ve sonra da eşkıyaya vazife tahmil edilmiştir.”⁶⁵. Ayrıca hükümete, eşkıyayı, eşkıyaya yataklık edenleri, aşiretleri sürgün etme yetkisinin verilmesine de karşı çıktı. O'na göre bu yetki mahkemelere aitti. Hükümetin halkı kullanarak ve eşkıyayı birbirine öldürterek başarılı olmasının mümkün olmadığını ve hükümet'in eşkıyayı izalesini jandarma ile askeri güçlere dayanarak yapmasını istedi. İzmir Mebusu Mahmut Celal Bey, hükümetin tasarısı lehinde konuşmakla birlikte, “şekavetin cebri ve zecri hareketlerle izâle edilmesinin” olanaklı olmadığını belirtti. Celal Bey, eşkıyalığın toplumsal zeminin kurutulmasını, şekavetin yoğun olduğu mıntıkalarda eğitime önem verilmesini, az haneli köylerin birleştirilerek daha büyük köylerin oluşturulmasını, eşkıyanın sürekli affa uğramasının sakıncalı olması nedeniyle bunun önüne geçilmesini ve liyakatli yönetici, memur ile jandarmaların görevlendirilmesini önerdi⁶⁶. Söz alan mebuslardan bazıları da adalet mekanizmasının etkin çalıştırılmasını ve mahkemelere İstiklâl Mahkemeleri'nde olduğu gibi daha fazla yetki verilmesini belirtti. İkinci TBMM'ne Gümüşhane'den bağımsız giren Zeki Bey, muhalif bir tutum takındı ve bu kanunun kağıt üzerinde kalacağını, eşkıyalığı artırmaktan başka bir işe yaramayacağını dile getirdi. O'na göre jandarma ve adliyenin ıslahından başka çare yoktu. Kanunun öngördüğü normlar çağdaş değildi.

Kanun tasarısına muhalif olan Mebuslar, eşkıyalık ve asayişsizlik sorunlarının yürürlükte bulunan düzenlemelere ve halk hükümeti anlayışına uygun çözülmesi tavsiyesinde bulundular. İdari, hukuki, askeri ve eğitim alanlarında köklü ıslahatlar yapılması zorunluluğuna işaret ettiler. Ayrıca kanun tasarısının yönetici, memur ve jandarmanın keyfi davranışlarına kapı araladığını iddia ettiler. Kanun tasarısının meclis görüşmelerinde güvenlik ve şiddet söylemi ile eşkıyalığın önlenmesine ilişkin idari, toplumsal, iktisadi ve eğitim alanlarının iyileştirilmesi yaklaşımı çatışmıştır. Bir grup şiddete atıfta bulunurken öteki grup ise hukuka bağlılığı hatırlatmıştır⁶⁷.

İzâle-i Şekâvet Kanunu tasarısı verilen önergelerle bir hayli değişikliğe uğratıldıktan sonra, 18 Ekim 1923'te kabul edildi⁶⁸. Kanun 10 maddeden ibaretti⁶⁹. Kanunun 1. maddesinde Dâhiliye Vekâleti'nce isim, şöhret, hüviyet ve fiilleri ile mahkûmiyeti ilan edilen “şakilerin” verilen süre içinde teslim

⁶⁵ *Y.a.g.e.*, s. 465-466.

⁶⁶ *Y.a.g.e.*, s. 46-472.

⁶⁷ Tartışmalar için bkz. *Y.a.g.e.*, s. 480-498; 530-547; 679-701; 757-763.

⁶⁸ Oylamaya 158 kişi katılmış, 122 kabul, 30 ret ve 6 oy çekimserdir.

⁶⁹ Maddeler için bkz. “İzâle-i Şekavet Kanununun” *Resm-i Ceride*, 25 Teşrin-i evvel 1339, No: 37, s. 1.

olmayanlarını öldüren veya yaralayanların takibata uğramayacağı ve ceza almayacakları hükme bağlanmıştı. Kimlerin şaki olarak nitelendirileceği de 2. maddede belirtilmişti. Buna göre, mal veya para gasp eden, iç güvenliği bozan veya suikast amacıyla ev, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleri basan, yakan, yıkan, adam öldüren, yollarda-kırlarda soygunculuk yapan, adam kaldırma gibi suçlardan birini veya bir kaçını işlemekten dolayı hapsedilen, cezasını çekerken hapisneden kaçarak silahla dolaşmak suretiyle güvenlik ve asayiş tek başına veyahut toplu bir şekilde tehdit veya ihlal edenlere “şaki” dendi. Dâhiliye Vekâleti bu sınıflandırmaya giren şakilerin teslimi için 10 günden az ve otuz günden çok olmamak şartıyla süre tanıyacaktı. Süreyi içeren duyurular “şakinin” dolaştığı bölgelere, halkın toplandığı mahallere, pazar yerlerine ve oturduğu evin kapısına asılacaktı. Ayrıca bu duyurular, o bölgede çıkan yerel gazeteler ve tellâlar aracılığıyla da yapılacaktı (Madde 3). Dâhiliye Vekâleti’nce “şaki” oldukları ilan edilenlere, hiçbir zorunluluk yok iken silah, cephane veya iâşe veren veya gönderenler, şakilerin yakalanmasına kadar geçici bir süre başka yerlere sürgüne yollanabilecekti. Bu işlem Dâhiliye Vekâleti’nce gerçekleştirilecekti (madde 4).

Kanun, çeteden pişmanlık duyarak ayrılanlara ilişkin düzenlemeler de içermişti. Bu bağlamda çeteye mensup eşkiyadan bir veya birkaçının eylemlerinden pişmanlık duyarak hükümete teslim olması ve çeteden geri kalanların buldukları yerleri ihbar ve yakalanmalarına yardımcı olmaları halinde ya da çeteden ayrılmadan önce bir veya birkaç eşkiyayı öldürüp teslim olmaları söz konusu olursa, şahsi hakları baki kalmak üzere haklarındaki her türlü kanuni takibat beş yıl süreyle tecil olunacaktı. Bu süre boyunca cinayet vb suçları işlememeleri durumunda tecilleri affa çevrilecekti (madde 6). Eşkiyanın tenkiline yardımcı olan muhbirlere de hizmetleri derecesinde para ödülü verilecekti (madde 7)⁷⁰.

Bu kanun, hükümetin eşkıya ile mücadelede kendi güvenlik güçlerinin yanında, halkı seferber etme, halkın kendini koruma ve eşkiyalığa başvuran kişilerin birbirlerini tasfiye etmesine yasal bir çerçeve oluşturdu. Türkiye’de polis ve jandarmanın tarihsel sürecini kaleme almış bulunan Halim Alyot’a göre bu kanun 1947 yılına kadar üç kez uygulanmıştır⁷¹.

İzâle-i Şekâvet Kanunu, halkı eşkiyalıkla mücadeleye eklememeye ve İttihatçı hükümetlerden beri sürdürülen kolektif sorumluluk modeline başvurulmasına olanak sağladı. Geçiş dönemindeki bu strateji modern devlet inşa projesinden taviz verildiği anlamına gelmekteydi. Devlet “meşru fiziksel güç kullanım tekelini”nden farklı nedenlerle eşkıya öldüren, yaralayan kişiler ve birbirlerini öldürüp pişmanlık duyan eşkıya lehine kısmen vazgeçti.

⁷⁰ Kanunun tüm maddeleri için bkz. *Y.a.g.g.*

⁷¹ Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum)*, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947, s. 1040.

Kısa Bir Değerlendirme

Devletin modernleştirilmesi ve merkezileştirilmesi projesi Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908'de tekrar ilan edilmesiyle hız kazandı. İttihatçılar, "hürriyet, adalet ve eşitlik" ilkeleri ışığında siyasal ve toplumsal düzeni yeniden inşa yoluna giderlerken, taşraya yönelik politikalar da geliştirmeye çalıştılar. Bu politikaların önemli bir ayağını uzun s reden beri sağlanmakta güçlük çekilen emniyet ve asayiş ile kaybolan otoritenin yeniden kurulması oluşturdu. Yeni rejimi taşrada emniyet ve asayişi sağlamaya zorlayan etmenler arasında iktisadi ilişkilerin değişmesi, Batı Anadolu gibi bölgelerde pazar için üretim yapılmaya başlanması, yerli ve yabancı tüccarın i bölgelere doğru genişlemek istemesi ve belirmeye başlayan Türk-Müslüman burjuvazisini korumak da vardı.

Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Makedonya Sorunu'nun önemli bir ögesi sayılan çeteler tasfiye edilmek istendi. "Şekavete" bulaşmış çeteler silahlarını bırakmak ve bir daha bu tür eylemlere katılmamak şartıyla af edildi. Hükümet silahları toplayarak toplumsal denetimi sağlamayı amaçladı. Osmanlı Hükümeti eteciliği ve eşkıyalığı ortadan kaldırmak için 27 Eylül 1909'de kapsamlı bir düzenleme yaptı. Eşkıyalık ve eşkıyalara yataklık yapanların Divan-ı harplerde yargılanmasının yolunu açtı. Köy idarecileri ve köylüler bu mücadelenin asli unsurları haline getirildi. Kolektif bir sorumluluk anlayışı tedavile sokuldu. Devlet sert önlemlerle katı bir güvenlik anlayışı içinde hareket etti Bu düzenleme 19. yüzyıldan beri eşkıya yuvası haline gelen Aydın Vilayeti'ne de uygulandı. İttihatçı hükümetlerin divan-ı harpleri kullanarak eşkıyalıkla mücadele etmesi Meclis-i Mebusan'da sert şekilde eleştirildi. Mebuslar devlet şiddetini ve hükümetlerin politikalarını hukuka aykırı buldu.

Türk Kurtuluş Savaşı sırasında eşkıyalık ve eşkıyalıkla mücadele kendi içinde bazı farklılıklar göstermekle birlikte aslında İttihatçı geleneğin bir devamıdır. Bazı eteler TBMM Hükümeti'ne destek verirken, önemli bir kısmı da bu mücadelenin dışında kalarak, milli hareketi ortadan kaldırmaya çalıştı. Sözü edilen çetelerin yanında "adi hırsızlığa" başvuran eşkıya grupları da vardı. TBMM Hükümeti bunlarla mücadele için İstiklal Mahkemelerini kullandı. Yeni rejim savaş sona erdikten sonra modern devlet imajına ters gelebilecek bir düzenleme yaparak eşkıya öldüren veya yaralayan kişi/kişilere cezai işlem yapılmaması kararını aldı. Eşkıyaların birbirlerini etkisiz hale getirecek/tasfiye edecek teşviklerde bulundu. Arkadaşlarını öldüren, ihbar eden çete elemanlarının cezalarının ertelenmesi hükmünü koydu.

Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi ve yeni devletin kurulması aşamasında eşkıyalıkla mücadele sert yöntemlerle sürdürüldü. Çıkarılan kanun veya kanunlar devletin meşru silah kullanma hakkını bu çerçevede halka ve belli koşullarda "eşkıyaya" devrettiğini göstermektedir.

Kaynakça

Belgesel Kaynaklar

- Düstür*, Tertib-i Sâni, C.1, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1329.
- Düstür*, Tertib-i Sâni, C.2, Dersaadet Matbaa-yı Osmaniye, 1330.
- Düstür*, Tertib-i Sani, C.7, Dersaadet: Matbaa-ı Amire, 1336.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre;1, İçtima Senesi: 1, C.1, Ankara, TBMM Basımevi, 1982.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 2, C. 1, 2, 6, 7, Ankara, TBMM Basımevi, 1982.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 4, C. 1, Ankara, TBMM Basımevi, 1982.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. 1, 3, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 2, İçtima Senesi: 1, C. 2, Ankara, TBMM Basımevi, 1961.
- Resmi Ceride*, 25 Teşrin-i Evvel 1339, No: 37.

Kitap ve Makaleler

- Adanır, Fikret (1996), *Makedonya Sorunu*, (Çev: İhsan Catay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akın, Rıdvan (2001), *TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkekleri ve Idare*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Alyot, Halim (1947), *Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum)*, Ankara, Kanaat Basımevi.
- Aybars, Ergün (1988), *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*, C. 1-2, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Barkey, Karen (1999), *Eşkıyalar ve Devlet. Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret (1999), *Anadolu’da Devrim Günleri. II. Meşrutiyeti’nin İlanı*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Erdoğan, Dişlen İnce “İşgal Yıllarında Burdur ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1919)”, <http://sempozyum.mehmetakif.edu.tr/1burdursempozyumu/cilt6/64pdf>. Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2012.
- Ergut, Ferdan (2004), *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Güneş, İhsan (1990), “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)” *OTAM*, Yıl:1, Sayı:1.
- Hacısalihoğlu, Mehmet (2008), *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, (Çev. İhsan Catay), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hobsbawm, Eric (1990), *Haydutlar*, (Çev. Fatma Taşkent), İstanbul, LogosYayıncılık.
- Kansu, Aykut (1995), *1908 Devrimi*, (Çev. Ayda Erbal), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Kars, H. Zafer, (1997), *1908 Devrimi’nin Halk Dinamiği*, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Temel, Mehmet (2010), “Kuvâyi Milliye Döneminde Milas Bodrum’da Eşkıyalık ve Çetecilik”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27.
- Tanör, Bülent (2009), *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul, YKY.

Yakut, Kemal “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Taşra Politikası”, *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı*, (6-9 Nisan 2011), KKTC, 2011.

Yetkin, Sabri (1996), *Ege’de Eşkıyalar*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Öz: Meşrutiyet’in 23 Temmuz 1908’de ikinci kez ilan edilmesi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimin de habercisi oldu. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin devletin merkezileşmesine yönelik ciddi adımlar atması, merkez-çevre gerilimini arttırdı. Bu bakış açısı öteden beri süregelen eşkıyalığın da önlenmesini gerektirdi. Taşra’da özel mülkiyet ilişkilerinin ve üretimin değişmeye başlaması, Makedonya kentlerinde dini ve etnik gerilimlerden beslenen çetelerin devletin otoritesini hiçe sayması gibi etkenler eşkıyalığın tasfiyesini kaçınılmaz kıldı. Hükümet, Eylül ve Ekim 1909’da önce Makedonya’daki çetelerin, ardından da Aydın Vilâyeti’ndeki eşkıya gruplarının ortadan kaldırılması için geçici kanunlar çıkarttı. Kanunların öngördüğü düzenlemeler çok sertti ve yer yer devlet şiddetine başvurulmasını içeriyordu. Meclis’te tartışmalara ve eleştirilere yol açtı. Cumhuriyet döneminde devlet otoritesini egemen kılmak ve toplumsal denetimi sağlamak üzere kanun çıkarılarak, eşkıyalık önlenmeye çalışıldı.

Anahtar sözcükler: II. Meşrutiyet, eşkıyalık, eşkıya takibi, Men-i Şekâvet Kanunu, İzale-i Şekâvet Kanunu.

Regulations for the Prevention of Banditry from the Constitutional Monarchy Times to the Republic

Abstract: The Second Constitutional era that started from the 23 July 1908 onwards represents a harbinger of socio-economic and socio-cultural changes. In particular, the steps taken by the Committee of Union and Progress (*İttihat ve Terakki Cemiyeti*) to consolidate the central state power resulted in an increase in the tension emerged between the centre and the periphery. It also aimed at the elimination of banditry that had long been an active phenomenon in the Ottoman lands. The new changes in the structure of private property and of production in the provinces and the formation of militia bands in the cities of Macedonia that were feeding on religious and ethnic tensions and ignoring the authority of the state necessitated to take certain measures to put an end to banditry. In September and October 1909, the government issued temporary laws, first for the elimination of bands in Macedonia and, second, for the elimination of groups of brigands in the province of Aydın. These were draconian laws that allowed the state to resort to violence as well. The laws were debated hotly and criticized in the Parliament. This article analyses such attempts to reinforce the state authority and control over the society not only in the late Ottoman history but also during the Republican Turkey through the introduction of similar laws to prevent banditry which still continued until the mid twentieth century.

Keywords: Second Constitutional Period, brigandage, pursuance of brigands, the Law for Prohibition of Brigands (*Men-i Şekâvet Kanunu*), Law for Elimination of Brigands (*İzale-i Şekâvet Kanunu*).

